

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (piąta izba)

z dnia 28 czerwca 2018 r.*

Odesłanie prejudycjalne – Współpraca sądowa w sprawach cywilnych – Jurysdykcja oraz uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej – Rozporządzenie (WE) nr 2201/2003 – Artykuł 8 ust. 1 – Miejsce zwykłego pobytu dziecka – Niemowlę – Okoliczności istotne dla ustalenia tego miejsca pobytu

W sprawie C-512/17

mającej za przedmiot wnioszek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Sąd Rejonowy Poznań-Stare Miasto w Poznaniu postanowieniem z dnia 16 sierpnia 2017 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 22 sierpnia 2017 r., w postępowaniu wszczętym przez

HR

przy udziale:

KO,

Prokuratury Rejonowej Poznań-Stare Miasto w Poznaniu,

TRYBUNAŁ (piąta izba),

w składzie: J.L. da Cruz Vilaça (sprawozdawca), prezes izby, E. Levits, A. Borg Barthet, M. Berger i F. Biltgen, sędziowie,

rzecznik generalny: N. Wahl,

sekretarz: A. Calot Escobar,

uwzględniając pisemny etap postępowania,

rozważywszy uwagi przedstawione:

- w imieniu HR przez A. Kastelik-Smazę, adwokat,
- w imieniu KO przez K. Obrębską-Czyż, adwokat,
- w imieniu rządu polskiego przez B. Majczynę, działającego w charakterze pełnomocnika,
- w imieniu rządu czeskiego przez M. Smolka, J. Vlácilę i A. Kasalicką, działających w charakterze pełnomocników,

* Język postępowania: polski.

– w imieniu Komisji Europejskiej przez M. Wilderspina i D. Milanowską, działających w charakterze pełnomocników,

podjąwszy, po wysłuchaniu rzecznika generalnego, decyzję o rozstrzygnięciu sprawy bez opinii,

wydaje następujący

Wyrok

- 1 Niniejszy wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 8 ust. 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 (Dz.U. 2003, L 338, s. 1 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 19, t. 6, s. 243).
- 2 Wniosek ten został przedstawiony w ramach postępowania wszczętego przez HR w przedmiocie ustalenia sposobu wykonywania odpowiedzialności rodzicielskiej względem jej małoletniej córki.

Ramy prawne

Rozporządzenie nr 2201/2003

- 3 Motyw 12 rozporządzenia nr 2201/2003 stanowi:

„Podstawy jurysdykcji w sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej ustanowione w niniejszym rozporządzeniu ukształtowane są zgodnie z zasadą dobra dziecka, w szczególności według kryterium bliskości. Oznacza to, że jurysdykcja powinna należeć w pierwszej kolejności do sądów państw członkowskich zwykłego pobytu dziecka, z wyjątkiem niektórych przypadków zmiany miejsca pobytu dziecka lub w następstwie porozumienia zawartego między podmiotami odpowiedzialności rodzicielskiej”.

- 4 Do celów tego rozporządzenia w art. 2 pkt 9 tego aktu wyrażenie „piecza nad dzieckiem” zdefiniowano w ten sposób, że „obejmuje [ona] prawa i obowiązki związane z opieką nad osobą dziecka, w szczególności prawo do określania miejsca pobytu dziecka”.
- 5 Sekcja 2, zatytułowana „Odpowiedzialność rodzicielska”, rozdziału II wspomnianego rozporządzenia, który sam nosi tytuł „Jurysdykcja”, zawiera w szczególności art. 8–15 omawianego rozporządzenia.
- 6 Artykuł 8 rozporządzenia nr 2201/2003, zatytułowany „Jurysdykcja ogólna”, stanowi:

„1. W sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej jurysdykcję mają sądy państwa członkowskiego, w którym w chwili wniesienia pozwu lub wniosku dziecko ma zwykły pobyt.

2. Ust[ę]p 1 ma zastosowanie z zastrzeżeniem przepisów art. 9, 10 i 12”.

7 Artykuł 12 tego rozporządzenia, zatytułowany „Pozostałe jurysdykcje”, stanowi w ust. 3:

„Sądy państwa członkowskiego mają również jurysdykcję w odniesieniu do odpowiedzialności rodzicielskiej w postępowaniach innych niż te, o których mowa w ust. 1, jeżeli:

a) dziecko ma istotny związek z tym państwem członkowskim, w szczególności z uwagi na fakt, że jeden z podmiotów odpowiedzialności rodzicielskiej ma zwykły pobyt w tym państwie członkowskim lub dziecko posiada obywatelstwo tego państwa członkowskiego;

oraz

b) jurysdykcja sądów została wyraźnie lub w inny jednoznaczny sposób uznana przez wszystkie strony postępowania w chwili wszczęcia postępowania oraz jest zgodna z dobrem dziecka”.

8 Zgodnie z art. 15 rozporządzenia nr 2201/2003, zatytułowanym „Przekazanie do sądu lepiej umiejscowionego dla osądzenia sprawy”:

„1. W drodze wyjątku sądy państwa członkowskiego, do których jurysdykcji należy rozpoznanie sprawy co do istoty, jeżeli uznają, że sąd innego państwa członkowskiego, z którym dziecko ma szczególny związek, mógłby lepiej osądzić sprawę lub jej określoną część, oraz jeśli jest to zgodne z dobrem dziecka:

a) zawieszają rozpoznanie sprawy lub odnośnej jej części i wzywają strony do wniesienia pozwu lub wniosku do sądu tego innego państwa członkowskiego zgodnie z ust. 4; lub

b) wzywają sąd innego państwa członkowskiego do uznania swojej jurysdykcji zgodnie z ust. 5.

[...]

3. Przyjmuje się, że dziecko ma szczególny związek z państwem członkowskim w rozumieniu ust. 1, jeżeli:

[...]

c) dziecko posiada obywatelstwo tego państwa członkowskiego [...]

[...]”.

Prawo polskie

9 Zgodnie z art. 579, 582 i 582¹ ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2016 r., poz. 1822) w brzmieniu znajdującym zastosowanie w sprawie w postępowaniu głównym (zwanej dalej „k.p.c.”) sprawy o powierzenie wykonywania władzy rodzicielskiej, o rozstrzygnięcie o istotnych sprawach dziecka i o kontakty z dzieckiem są rozpoznawane w postępowaniu nieprocesowym.

10 Zgodnie z art. 1099 § 1 k.p.c. brak jurysdykcji krajowej sąd bierze pod rozwagę z urzędu w każdym stanie sprawy. W razie stwierdzenia braku jurysdykcji krajowej sąd odrzuca wniosek.

11 Zgodnie z art. 386 § 6 k.p.c. ocena prawna i wskazania co do dalszego postępowania wyrażone w uzasadnieniu wyroku sądu drugiej instancji wiążą zarówno sąd, któremu sprawa została przekazana, jak i sąd drugiej instancji przy ponownym rozpoznaniu sprawy. Przepis ten na mocy art. 13 § 2 k.p.c. odpowiednio stosuje się także w sprawach rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

- 12 HR, obywatelka polska, przebywa od 2005 r. w Brukseli (Belgia), gdzie pracuje jako urzędnik mianowany w Europejskiej Służbie Działań Zewnętrznych (ESDZ). KO jest obywatelem Belgii i także zamieszkuje w Brukseli.
- 13 HR i KO poznali się w 2013 r. W czerwcu 2014 r. zamieszkali wspólnie w Brukseli. W dniu 16 kwietnia 2015 r. z ich związku narodziła się w tym samym mieście córka, MO, mająca podwójne obywatelstwo, polskie i belgijskie. Z postanowienia odsyłającego wynika, że HR i KO oboje są podmiotami odpowiedzialności rodzicielskiej względem MO.
- 14 Po urodzeniu MO HR, za zgodą KO, wielokrotnie przebywała w Polsce z córką w ramach urlopu rodzicielskiego, a następnie podczas wakacji i okresów świątecznych, przy czym niektóre z tych wizyt trwały do trzech miesięcy. Podczas owych pobytów HR przebywała z dzieckiem u swoich rodziców w miejscowości Przesieka (Polska) lub w lokalu znajdującym się w Poznaniu (Polska), który zakupiła w 2013 r.
- 15 W sierpniu 2016 r. wnioskodawczyni i uczestnik rozstali się i od tej pory mieszkają w osobnych mieszkaniach w Brukseli. MO mieszka z HR i za jej zgodą KO widuje swoją córkę raz w tygodniu – w soboty – w godzinach od 10.00 do 16.00. KO w swoim mieszkaniu urządził pokój dla córki. Ponadto rodzice podjęli mediację celem uregulowania kwestii odpowiedzialności rodzicielskiej względem MO. Mediacja ta zakończyła się jednak niepowodzeniem w listopadzie 2016 r.
- 16 MO nie uczęszcza do żłobka ani do przedszkola. Na co dzień w opiece nad dzieckiem HR pomaga matka. Wcześniej dzieckiem zajmowała się opiekunka będąca Polką. HR i MO są zameldowane zarówno w Belgii, jak i w Polsce. HR i jej rodzina porozumiewają się z dzieckiem w języku polskim, podczas gdy KO zwraca się do córki w języku francuskim. Dziecko mówi i rozumie głównie w pierwszym z tych języków.
- 17 HR pragnie osiedlić się wraz z córką na stałe w Polsce, czemu sprzeciwia się KO. W tym kontekście w dniu 10 października 2016 r. HR zwróciła się do Sądu Rejonowego Poznań-Stare Miasto w Poznaniu (Polska) z wnioskiem, po pierwsze, o ustalenie, że miejscem zamieszkania jej córki będzie każdorazowe miejsce zamieszkania matki i po drugie, o ustanowienie na rzecz KO prawa do kontaktów z dzieckiem.
- 18 Postanowieniem z dnia 2 listopada 2016 r. Sąd Rejonowy Poznań-Stare Miasto w Poznaniu odrzucił ten wniosek z uwagi na brak jurysdykcji sądów polskich do rozpoznania sprawy. Zdaniem tego sądu, jako że HR mieszka i pracuje w Brukseli, a MO zamieszkuje wraz z nią, miejscem zwykłego pobytu dziecka jest Belgia. W rezultacie zgodnie z art. 8 ust. 1 rozporządzenia nr 2201/2003 jurysdykcję do orzeczenia w sprawie odpowiedzialności rodzicielskiej względem MO mają sądy belgijskie. Okoliczność, że HR często odwiedza wraz z dzieckiem rodzinę w Polsce oraz że jest ona właścicielką nieruchomości w tym państwie członkowskim, nie zmieniają tej sytuacji.
- 19 W dniu 17 listopada 2016 r. HR wniosła do Sądu Okręgowego w Poznaniu (Polska) zażalenie na to postanowienie. Dodatkowo w lutym 2017 r. KO zainicjował sprawę przed sądem w Brukseli w przedmiocie odpowiedzialności rodzicielskiej względem MO. Ten ostatni sąd zawiesił jednak sprawę do czasu rozstrzygnięcia postępowania wszczętego przed sądami polskimi.
- 20 Postanowieniem z dnia 28 marca 2017 r. Sąd Okręgowy w Poznaniu uchylił postanowienie Sądu Rejonowego Poznań-Stare Miasto w Poznaniu, gdyż uznał, że w sprawie zachodzi, na podstawie art. 8 ust. 1 rozporządzenia nr 2201/2003, jurysdykcja sądów polskich do rozpoznania wniosku w postępowaniu głównym.

- 21 W tym względzie sąd drugiej instancji stwierdził, że w momencie złożenia tego wniosku miejscem zwykłego pobytu MO była Polska. W tym kontekście sąd drugiej instancji przypomniał, że zgodnie z orzecznictwem Trybunału, w szczególności z wyrokiem z dnia 22 grudnia 2010 r., Mercredi (C-497/10 PPU, EU:C:2010:829), pojęcie zwykłego pobytu dziecka należy odnieść do miejsca, z którym dziecko wykazuje pewną integrację ze środowiskiem społecznym i rodzinnym. W ocenie sądu drugiej instancji MO, mająca w chwili złożenia wniosku w postępowaniu głównym 18 miesięcy, nie była zaś zintegrowana z belgijskim środowiskiem społecznym, ponieważ nie uczęszczała tam do żłobka ani do przedszkola, nie miała opiekunki tej narodowości, a jedyną osobą z tego środowiska, z którą utrzymywała kontakty, był jej ojciec. Jej środowiskiem rodzinnym od września 2016 r. była matka, która opiekowała się nią na co dzień. Dziecko jest związane z polską tradycją i kulturą poprzez matkę i jej rodzinę, ponieważ miało polską opiekunkę i porozumiewa się głównie w języku polskim, przebywało w Polsce w okresach wakacyjnych, świątecznych oraz przez większą część urlopu rodzicielskiego HR, a także przyjęło w tym państwie członkowskim chrzest.
- 22 Co więcej, zdaniem tego sądu okoliczność, że HR i KO nie zawarli związku małżeńskiego i nie zakupili mieszkania w Brukseli, świadczy o tym, że HR nie zamierzała przebywać w Belgii dłużej, niż wymaga tego charakter jej pracy. Przeciwnie, HR zakupiła mieszkanie w Poznaniu, a częste i długotrwałe pobyty w Polsce stanowią wskazówkę, że miała zamiar ponownie zamieszkać w tym państwie członkowskim.
- 23 W kwietniu 2017 r. belgijski prokurator wydał w stosunku do MO decyzję o nieograniczonym w czasie zakazie opuszczania Belgii. HR uzyskała jednak zgodę na pobyt z córką w Polsce w okresie od 11 lipca 2017 r. do 12 sierpnia 2017 r.
- 24 W następstwie uchylecia pierwotnego postanowienia o odrzuceniu wniosku Sąd Rejonowy Poznań-Stare Miasto w Poznaniu ponownie rozpatruje sprawę w postępowaniu głównym. W dniu 19 czerwca 2017 r. HR rozszerzyła złożony w tym sądzie wniosek i wystąpiła o wyrażenie zgody na wyjazd MO do Polski.
- 25 Sąd Rejonowy Poznań-Stare Miasto w Poznaniu uważa, że w świetle orzecznictwa Trybunału, w szczególności wyroku z dnia 22 grudnia 2010 r., Mercredi (C-497/10 PPU, EU:C:2010:829), w okolicznościach rozpatrywanej przez niego sprawy można przyjąć dwa sposoby wykładni pojęcia „miejsca zwykłego pobytu” dziecka w rozumieniu art. 8 ust. 1 rozporządzenia nr 2201/2003.
- 26 Można bowiem przyjąć, że miejsce zwykłego pobytu niemowlęcia takiego jak MO będzie ustalane z uwzględnieniem wyłącznie więzi integracyjnych powstałych poprzez rodzica, który na co dzień faktycznie sprawuje pieczę nad dzieckiem. Z tej perspektywy decydujące byłyby związki dziecka z państwem członkowskim, którego obywatelem jest ten rodzic, wykazane przez fakt, że przebywa ono tam w czasie świąt i urlopów tego rodzica, że w państwie tym zamieszkują dziadkowie i dalsza rodzina dziecka ze strony tego rodzica, że przyjęło ono tam chrzest oraz że dziecko posługuje się w przeważającym stopniu językiem tego państwa.
- 27 Jednakże w tym samym stopniu można by uwzględnić inne okoliczności, w szczególności fakt, że dziecko przebywa w danym państwie na co dzień, że rodzic faktycznie sprawujący nad nim pieczę jest zatrudniony w tym państwie, że dziecko korzysta tam z pomocy medycznej oraz że drugi rodzic, z którym dziecko utrzymuje stałe kontakty, jest obywatelem tego państwa i ma w nim miejsce zwykłego pobytu.

28 W tych okolicznościach Sąd Rejonowy Poznań-Stare Miasto w Poznaniu postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy art. 8 ust. 1 rozporządzenia [nr 2201/2003] w okolicznościach sprawy należy interpretować w ten sposób, że:

miejszem zwykłego pobytu dziecka w wieku 18 miesięcy jest państwo członkowskie, z którym dziecko wykazuje pewną integrację ze środowiskiem społecznym i rodzinnym poprzez obywatelstwo rodzica, który na co dzień wykonuje pieczę nad dzieckiem, posługiwanie się przez dziecko językiem urzędowym tego państwa członkowskiego, przyjęcie chrztu i trwające do trzech miesięcy wizyty dziecka w tym państwie w czasie świąt i urlopu rodzicielskiego tego rodzica oraz przez kontakty z jego rodziną,

w sytuacji gdy dziecko z tym samym rodzicem przebywa w pozostałych okresach czasu w innym państwie członkowskim, a rodzic ten jest zatrudniony w tym państwie na podstawie umowy o pracę na czas nieokreślony i dziecko utrzymuje w tym państwie stałe, lecz czasowo ograniczone kontakty z drugim z rodziców i jego rodziną?

2) Czy ustalając na podstawie art. 8 ust. 1 rozporządzenia nr 2201/2003 miejsce zwykłego pobytu dziecka w wieku 18 miesięcy, które z uwagi na ten wiek pozostaje pod codzienną pieczę tylko jednego z rodziców, a z drugim utrzymuje stałe, lecz czasowo ograniczone kontakty, w przypadku braku porozumienia rodziców co do wykonywania władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem, przy ocenie integracji dziecka ze środowiskiem społecznym i rodzinnym należy w równym stopniu uwzględniać więzi łączące dziecko z każdym z rodziców, czy też należy w większym stopniu uwzględniać więź z tym rodzicem, który na co dzień sprawuje pieczę?”.

Postępowanie przed Trybunałem

29 Sąd odsyłający wniósł o zastosowanie w niniejszej sprawie pilnego trybu prejudycjalnego przewidzianego w art. 107 regulaminu postępowania przed Trybunałem. W dniu 6 września 2017 r. piąta izba postanowiła, po wysłuchaniu rzecznika generalnego, nie uwzględnić tego wniosku.

30 Niemniej jednak w dniu 15 listopada 2017 r. prezes Trybunału postanowił skierować sprawę do rozpoznania w pierwszej kolejności na podstawie art. 53 § 3 regulaminu postępowania.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie dopuszczalności

31 W pierwszej kolejności HR, próbując podważyć dopuszczalność wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, kwestionuje sposób zaprezentowania stanu faktycznego w postanowieniu odsyłającym, który uważa za niepełny i mylący. Zdaniem zainteresowanej już przez samo sformułowanie pytań prejudycjalnych sąd odsyłający minimalizuje więzi łączące MO z Polską.

32 W tym względzie wystarczy przypomnieć, że w postępowaniu prowadzonym na podstawie art. 267 TFUE, opartym na wyraźnym podziale zadań pomiędzy sądami krajowymi a Trybunałem, Trybunał jest uprawniony do orzekania o wykładni lub ważności postanowień prawa Unii jedynie na podstawie stanu faktycznego, który zostanie mu przedstawiony przez sąd odsyłający. Zarówno ustalenie, jak i ocena stanu faktycznego w sprawie jest objęte właściwością tego ostatniego sądu (zob. podobnie wyroki: z dnia 3 września 2015 r., Costea, C-110/14, EU:C:2015:538, pkt 13 i przytoczone tam orzecznictwo; a także z dnia 21 lipca 2016 r., Argos Supply Trading, C-4/15, EU:C:2016:580, pkt 29 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 33 Rozstrzygnięcie ewentualnych sporów co do stanu faktycznego w niniejszej sprawie nie należy zatem do Trybunału. Jego zadaniem jest natomiast dokonanie wykładni rozporządzenia nr 2201/2003 w świetle założeń przedstawionych przez sąd odsyłający.
- 34 W drugiej kolejności HR kwestionuje niezbędność niniejszych pytań prejudycjalnych. W tym względzie wątpi ona, że odpowiedź Trybunału w przedmiocie jurysdykcji krajowej sądów polskich będzie jeszcze użyteczna, zważywszy na czas, jaki upłynął od złożenia wniosku dotyczącego odpowiedzialności rodzicielskiej względem MO. Na obecnym etapie dla dobra dziecka bardziej wskazane byłoby orzeczenie co do istoty. Ponadto zdaniem HR sąd odsyłający w rzeczywistości nie ma żadnych wątpliwości co do wykładni prawa Unii i zmierza w istocie do tego, aby Trybunał potwierdził ocenę stanu faktycznego odmienną od tej dokonanej przez Sąd Okręgowy w Poznaniu, co jednak pozostaje poza zakresem kompetencji Trybunału.
- 35 W tym względzie należy przypomnieć, że w ramach współpracy między Trybunałem a sądami krajowymi ustanowionej przez art. 267 TFUE wyłącznie do sądu krajowego należy ocena, w świetle konkretnych okoliczności każdej sprawy, zarówno niezbędności orzeczenia prejudycjalnego do wydania wyroku, jak i znaczenia dla sprawy pytań skierowanych do Trybunału (zob. wyrok z dnia 14 marca 2013 r., Allianz Hungária Biztosító i in., C-32/11, EU:C:2013:160, pkt 19 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 36 Z powyższego wynika, że w niniejszym wypadku jedynie sąd odsyłający jest właściwy do oceny, czy pomimo postanowienia wydanego przez Sąd Okręgowy w Poznaniu wciąż nurtują go wątpliwości w przedmiocie wykładni podstaw jurysdykcji międzynarodowej przewidzianych w rozporządzeniu nr 2201/2003, które czynią niezbędnym wystąpienie z niniejszym wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym.
- 37 W tych okolicznościach wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym jest dopuszczalny.

Co do istoty

- 38 Poprzez swoje dwa pytania, które należy rozważyć łącznie, sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia wykładni pojęcia „miejsca zwykłego pobytu dziecka” w rozumieniu art. 8 ust. 1 rozporządzenia nr 2201/2003, a w szczególności elementów pozwalających określić miejsce zwykłego pobytu niemowlęcia w okolicznościach takich jak te występujące w sprawie w postępowaniu głównym.
- 39 W tym względzie należy przypomnieć, że zgodnie z tym przepisem w sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej jurysdykcję mają sądy państwa członkowskiego, w którym w chwili wniesienia pozwu lub wniosku dziecko ma zwykły pobyt.
- 40 Wobec braku w tym rozporządzeniu definicji pojęcia „miejsca zwykłego pobytu” dziecka lub odesłania do prawa państw krajowych w tym względzie Trybunał wielokrotnie orzekał, że chodzi tu o autonomiczne pojęcie prawa Unii, które należy interpretować z uwzględnieniem kontekstu, w jaki wpisują się przepisy posługujące się nim, oraz celów rozporządzenia nr 2201/2003, w szczególności celu wynikającego z jego motywu 12, zgodnie z którym podstawy jurysdykcji ustanowione w tym rozporządzeniu ukształtowane są zgodnie z zasadą dobra dziecka, w szczególności według kryterium bliskości (wyroki: z dnia 2 kwietnia 2009 r., A, C-523/07, EU:C:2009:225, pkt 31, 34, 35; z dnia 22 grudnia 2010 r., Mercredi, C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, pkt 44–46; z dnia 9 października 2014 r., C, C-376/14 PPU, EU:C:2014:2268, pkt 50; a także z dnia 8 czerwca 2017 r., OL, C-111/17 PPU, EU:C:2017:436, pkt 40).
- 41 W myśl orzecznictwa Trybunału miejsce zwykłego pobytu dziecka należy ustalić na podstawie całokształtu okoliczności faktycznych charakterystycznych dla danego przypadku. Poza fizyczną obecnością dziecka na terytorium państwa członkowskiego należy uwzględnić inne czynniki, które

powinny wykazać, że obecność ta nie ma w żadnym razie charakteru tymczasowego lub okazjonalnego i że pobyt dziecka wskazuje na pewną integrację ze środowiskiem społecznym i rodzinnym (zob. podobnie wyroki: z dnia 2 kwietnia 2009 r., A, C-523/07, EU:C:2009:225, pkt 37, 38; z dnia 22 grudnia 2010 r., Mercredi, C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, pkt 44, 47–49; a także z dnia 8 czerwca 2017 r., OL, C-111/17 PPU, EU:C:2017:436, pkt 42, 43).

- 42 Z powyższego orzecznictwa wynika, że miejsce zwykłego pobytu dziecka w rozumieniu rozporządzenia nr 2201/2003 należy odnieść do miejsca, w którym faktycznie znajduje się centrum życiowe dziecka. Do celów art. 8 ust. 1 tego rozporządzenia sąd rozpatrujący sprawę powinien określić, gdzie znajdowało się to centrum w momencie złożenia wniosku dotyczącego odpowiedzialności rodzicielskiej względem dziecka.
- 43 W tych ramach co do zasady należy zwrócić uwagę na czynniki takie jak długość, zgodność z prawem, warunki oraz motywy pobytu dziecka na terytorium poszczególnych odnośnych państw członkowskich, miejsce i warunki uczęszczania do szkoły, a także więzi rodzinne i społeczne dziecka w tych państwach członkowskich (zob. podobnie wyrok z dnia 2 kwietnia 2009 r., A, C-523/07, EU:C:2009:225, pkt 39).
- 44 Ponadto, kiedy dziecko nie jest w wieku szkolnym, a fortiori gdy chodzi o niemowlę, okoliczności związane z osobą lub osobami stanowiącymi punkt odniesienia, z którymi dziecko zamieszkuje i które faktycznie sprawują nad nim pieczę i nim się na co dzień opiekują – co do zasady jego rodzice – mają szczególne znaczenie dla określenia miejsca, w którym znajduje się centrum życiowe dziecka. Trybunał wskazał już bowiem, że środowiskiem takiego dziecka jest w istocie środowisko rodzinne, tworzone przez tę osobę lub te osoby, oraz że dziecko w sposób nieuchronny dzieli środowisko społeczne i rodzinne kręgu osób, od których jest zależne (zob. podobnie wyrok z dnia 22 grudnia 2010 r., Mercredi, C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, pkt 53–55).
- 45 W rezultacie, w przypadku gdy takie niemowlę zamieszkuje na co dzień z rodzicami, należy w szczególności określić miejsce, w którym rodzice ci przebywają na stałe i są zintegrowani ze środowiskiem społecznym i rodzinnym. W tym względzie należy mieć na uwadze czynniki takie jak długość, zgodność z prawem, warunki oraz motywy pobytu na terytorium każdorazowego państwa członkowskiego, a także więzi rodzinne i społeczne utrzymywane tam przez rodziców i dziecko (zob. podobnie wyrok z dnia 22 grudnia 2010 r., Mercredi, C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, pkt 55, 56).
- 46 Wreszcie zamiar rodziców, aby osiedlić się z dzieckiem w danym państwie członkowskim, także może zostać wzięty pod uwagę do celów określenia miejsca zwykłego pobytu, jeżeli przejawia się on w pewnych oznakach zewnętrznych (zob. podobnie wyroki: z dnia 2 kwietnia 2009 r., A, C-523/07, EU:C:2009:225, pkt 40; z dnia 9 października 2014 r., C, C-376/14 PPU, EU:C:2014:2268, pkt 52; z dnia 8 czerwca 2017 r., OL, C-111/17 PPU, EU:C:2017:436, pkt 46).
- 47 Po przypomnieniu tych rozważań ogólnych należy wskazać, że z postanowienia odsyłającego wynika, iż w niniejszym wypadku dziecko MO urodziło się i zamieszkuje z obojgiem rodziców w Brukseli oraz że w chwili złożenia wniosku o ustalenie sposobu wykonywania odpowiedzialności rodzicielskiej w następstwie rozstania tych rodziców MO w dalszym ciągu mieszkała w Brukseli wraz z HR, która faktycznie sprawowała pieczę nad dzieckiem. Z postanowienia tego wynika również, że HR, która od kilku lat zamieszkuje w Brukseli, wykonuje tam działalność zawodową wpisującą się w ramy stosunku pracy nawiązanego na czas nieokreślony. Okoliczności te wskazują zatem na to, że w momencie wystąpienia do sądu odsyłającego HR i dziecko pozostające z nią w stosunku zależności przebywały na stałe na terytorium Belgii. Ponadto, zważywszy na długość, zgodność z prawem, warunki oraz motywy takiego pobytu, świadczy on w zasadzie o pewnej integracji tego rodzica ze środowiskiem społecznym, które jest zarazem środowiskiem społecznym dziecka.

- 48 Ponadto, chociaż prawdą jest, że gdy rodzice zamieszkują osobno, środowisko rodzinne niemowlęcia jest zdeterminowane w znacznym stopniu przez rodzica, z którym przebywa ono na co dzień, to jednak drugi rodzic także stanowi część tego środowiska, o ile dziecko wciąż utrzymuje z nim stałe kontakty. W rezultacie, skoro taka relacja istnieje, to winna być ona brana pod uwagę do celów określenia miejsca, w którym znajduje się centrum życiowe dziecka.
- 49 Znaczenie, jakie należy tej relacji przypisać, różni się w zależności od okoliczności każdego przypadku. Na potrzeby sprawy takiej jak sprawa w postępowaniu głównym wystarczy wskazać, iż fakt, że dziecko zamieszkiwało początkowo także z drugim rodzicem w mieście, w którym zwykle przebywa, podobnie jak fakt, że rodzic ten wciąż mieszka w tym mieście i utrzymuje cotygodniowe kontakty z dzieckiem, ukazuje, iż w omawianym mieście dziecko jest zintegrowane ze środowiskiem rodzinnym tworzonym przez oboje tych rodziców.
- 50 Prawdą jest, że z postanowienia odsyłającego wynika również, iż MO kilkakrotnie przebywała, czasami przez okres trzech miesięcy, w Polsce – państwie członkowskim, z którego HR pochodzi i w którym zamieszkuje jej rodzina.
- 51 W tym względzie zostało niemniej jednak ustalone, że powodem tych pobytów MO w Polsce były urlopy jej matki i święta. Należy zaś wyjaśnić, że pobyty dziecka z rodzicami na terytorium jednego z państw członkowskich, do których dochodziło w przeszłości w ramach wakacji, stanowią zasadniczo sporadyczne i czasowe przerwy w normalnym trybie życia rodziny. Takie pobyty nie mogą zatem co do zasady stanowić istotnych okoliczności w kontekście oceny miejsca zwykłego pobytu dziecka. Okoliczność, że w niniejszej sprawie pobyty te trwały czasem kilka tygodni, a nawet kilka miesięcy, nie podważa sama w sobie znaczenia tych rozważań.
- 52 W tym kontekście nie jest decydujący również fakt, że HR pochodzi z omawianego państwa członkowskiego oraz że z tego względu dziecko przejmuje kulturę tego państwa – o czym świadczą w szczególności język, którym dziecko w przeważającym stopniu się posługuje, i fakt, że przyjęło tam chrzest – i utrzymuje stosunki z członkami swojej rodziny zamieszkującymi w owym państwie.
- 53 Prawdą jest, jak podkreśliły HR i rząd polski w swoich uwagach, że Trybunał w wyroku z dnia 22 grudnia 2010 r., Mercredi, (C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, pkt 55), wskazał, iż pochodzenie geograficzne i rodzinne rodzica sprawującego pieczę nad dzieckiem mogą mieć znaczenie dla oceny integracji tego rodzica i – w drodze dedukcji – integracji dziecka ze środowiskiem społecznym i rodzinnym.
- 54 Jednakże zgodnie z tym, co zostało przypomniane w pkt 41 niniejszego wyroku, określenie miejsca zwykłego pobytu dziecka w rozumieniu art. 8 ust. 1 rozporządzenia nr 2201/2003 wymaga dokonania całościowej analizy okoliczności właściwych każdej sprawie. Wytyczne udzielone w ramach jednej sprawy mogą zostać zastosowane w innej sprawie wyłącznie przy zachowaniu dużej ostrożności.
- 55 W tym względzie należy zauważyć, że w sprawie zakończonej wyrokiem z dnia 22 grudnia 2010 r., Mercredi (C-497/10 PPU, EU:C:2010:829), B. Mercredi opuściła Zjednoczone Królestwo, w którym wcześniej zamieszkiwała wraz z córką, aby udać się na wyspę Réunion (Francja), przy czym córka ta miała jedynie dwa miesiące. W momencie zmiany miejsca pobytu B. Mercredi samodzielnie sprawowała „pieczę nad dzieckiem” w rozumieniu art. 2 pkt 9 rozporządzenia nr 2201/2003. Ponieważ w chwili złożenia wniosku w tej sprawie matka i córka przebywały na wspomnianej wyspie dopiero od kilku dni, chodziło o ustalenie, czy miejsce zwykłego pobytu dziecka w rozumieniu tego rozporządzenia pozostawało w Zjednoczonym Królestwie, czy też z uwagi na takie geograficzne przemieszczenie się zostało ono przeniesione do Francji. W tym kontekście okoliczności, że B. Mercredi pochodziła z tej wyspy, że jej rodzina wciąż tam zamieszkiwała i że mówiła ona po francusku, stanowiły oznaki pozwalające na dowiedzenie trwałej zmiany miejsca zamieszkania B. Mercredi i co za tym idzie – przeniesienia miejsca zwykłego pobytu jej córki.

- 56 Natomiast w kontekście takim jak występujący w sprawie w postępowaniu głównym pochodzenie geograficzne rodzica faktycznie sprawującego pieczę nad dzieckiem i stosunki, jakie dziecko to utrzymuje ze swoją rodziną w danym państwie członkowskim, nie mogą przysłużyć – do celów określenia miejsca, w którym znajduje się centrum życiowe dziecka – obiektywnych okoliczności wskazujących na to, że w momencie złożenia wniosku dotyczącego odpowiedzialności rodzicielskiej przebywało ono w sposób stały z tym samym rodzicem w innym państwie członkowskim.
- 57 Ponadto, co się tyczy istniejących w przypadku dziecka więzów o charakterze kulturowym z państwem członkowskim, z którego pochodzą jego rodzice, prawdą jest, że mogą one wskazywać na istnienie pewnej bliskości między dzieckiem a danym państwem członkowskim, odpowiadającej w istocie więzi typowej dla obywatelstwa. Znajomość języka przez dziecko i jego narodowość mogą zatem również stanowić w danym wypadku wskazówkę co do miejsca zwykłego pobytu (zob. podobnie wyrok z dnia 2 kwietnia 2009 r., A, C-523/07, EU:C:2009:225, pkt 39).
- 58 Jednakże prawodawca Unii w rozporządzeniu nr 2201/2003 przyznał takim względem jedynie ograniczone znaczenie w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej. W szczególności na podstawie tego rozporządzenia jurysdykcja sądów państwa członkowskiego, którego dziecko jest obywatelem, może mieć pierwszeństwo wobec jurysdykcji państwa członkowskiego, w którym dziecko ma zwykły pobyt, jedynie w okolicznościach wskazanych w art. 12 i 15 tego rozporządzenia i po spełnieniu wyczerpująco określonych w tych przepisach przesłanek.
- 59 Ten wybór wynika z przyjęcia określonej koncepcji dobra dziecka. Prawodawca Unii uważa bowiem, że sądy geograficznie bliskie miejscu zwykłego pobytu dziecka mogą ogólnie lepiej ocenić środki, jakie należy podjąć dla dobra dziecka (zob. podobnie wyroki: z dnia 23 grudnia 2009 r., *Detiček*, C-403/09 PPU, EU:C:2009:810, pkt 36; z dnia 15 lipca 2010 r., *Purrucker*, C-256/09, EU:C:2010:437, pkt 91; a także z dnia 15 lutego 2017 r., *W i V*, C-499/15, EU:C:2017:118, pkt 51, 52).
- 60 Nie można zatem, do celów wykładni pojęcia „miejsca zwykłego pobytu dziecka” w rozumieniu art. 8 ust. 1 rozporządzenia nr 2201/2003, przywiązywać szczególnej wagi do istniejących w przypadku dziecka więzów o charakterze kulturowym lub do jego obywatelstwa z umniejszeniem znaczenia obiektywnych rozważań o charakterze geograficznym, gdyż oznaczałoby to nieuwzględnienie zamiaru prawodawcy Unii.
- 61 Wreszcie okoliczność, że rodzic faktycznie sprawujący pieczę nad dzieckiem ma w danym wypadku zamiar ponownego zamieszkania z dzieckiem w państwie członkowskim, z którego rodzic ten pochodzi, nie może być rozstrzygająca w kontekście takim jak ten występujący w sprawie w postępowaniu głównym.
- 62 Prawdą jest, jak zostało przypomniane w pkt 46 niniejszego wyroku, że zamiar rodzica może stanowić czynnik istotny dla określenia miejsca zwykłego pobytu dziecka.
- 63 Niemniej jednak, po pierwsze, okoliczność, że dziecko znajduje się faktycznie pod pieczęą jednego z rodziców, nie oznacza, że zamiar rodzicielski można sprowadzić w każdym przypadku jedynie do woli tego rodzica. W przypadku bowiem gdy piecza nad dzieckiem w rozumieniu art. 2 pkt 9 rozporządzenia nr 2201/2003 przysługuje obojgu rodziców i oboje chcą ją sprawować, należy wziąć pod uwagę wolę każdego z tych rodziców.
- 64 Po drugie i w każdym wypadku, ponieważ określenie miejsca zwykłego pobytu dziecka w rozumieniu rozporządzenia nr 2201/2003 opiera się zasadniczo na obiektywnych okolicznościach, zamiar rodziców nie jest co do zasady rozstrzygający w tym względzie. W danym wypadku chodzi jedynie o wskazówkę, która może uzupełnić zbiór innych zgodnych poszlak (zob. podobnie wyrok z dnia 8 czerwca 2017 r., *OL*, C-111/17 PPU, EU:C:2017:436, pkt 47, 51).

- 65 W rezultacie wola rodzica faktycznie sprawującego pieczę nad dzieckiem dotycząca osiedlenia się z nim w przyszłości w państwie członkowskim, z którego rodzic ten pochodzi, niezależnie od tego, czy zostanie wykazana, czy też nie, nie może sama w sobie zaważyć na ustaleniu miejsca zwykłego pobytu dziecka w tym państwie członkowskim. Jak podnosi rząd czeski, w okolicznościach takich jak występujące w sprawie w postępowaniu głównym kwestia miejsca, w którym w dniu złożenia wniosku dotyczącego odpowiedzialności rodzicielskiej względem dziecka dziecko to miało zwykły pobyt, nie może być mylona z kwestią ewentualnego przeniesienia w przyszłości miejsca tego zwykłego pobytu do innego państwa członkowskiego. Okoliczność, że rodzic ten miał w tym momencie wolę osiedlenia się w przyszłości w swoim państwie członkowskim pochodzenia, nie pozwala zatem na wyciągnięcie wniosku, że dziecko zamieszkiwało tam już w chwili złożenia wniosku.
- 66 Zważywszy na ogół powyższych rozważań, odpowiedź na postawione pytania winna brzmieć: art. 8 ust. 1 rozporządzenia nr 2201/2003 należy interpretować w ten sposób, że miejsce zwykłego pobytu dziecka w rozumieniu tego rozporządzenia należy odnieść do miejsca, w którym faktycznie znajduje się centrum życiowe dziecka. Do sądu krajowego należy określenie, na podstawie zbioru spójnych okoliczności faktycznych, gdzie znajdowało się to centrum w momencie złożenia wniosku dotyczącego odpowiedzialności rodzicielskiej względem dziecka. W tym względzie w sprawie takiej jak sprawa w postępowaniu głównym, wobec stanu faktycznego ustalonego przez ten sąd, istotnymi okolicznościami są łącznie:
- fakt, że dziecko od chwili narodzin do momentu rozstania jego rodziców zamieszkiwało generalnie wraz z nimi w określonym miejscu;
 - okoliczność, że rodzic sprawujący od momentu rozstania pary faktyczną pieczę nad dzieckiem wciąż przebywa na co dzień wraz z dzieckiem w tym miejscu i wykonuje tam działalność zawodową wpisującą się w ramy stosunku pracy nawiązanego na czas nieokreślony; oraz
 - fakt, że dziecko utrzymuje we wspomnianym miejscu stałe kontakty ze swoim drugim rodzicem, który wciąż tam zamieszkuje.

Natomiast w sprawie takiej jak sprawa w postępowaniu głównym za takie istotne okoliczności nie mogą zostać uznane:

- pobyty, jakie rodzic faktycznie sprawujący pieczę nad dzieckiem odbywał w przeszłości wraz z dzieckiem na terytorium państwa członkowskiego, z którego rodzic ten pochodzi, w związku ze swoimi urlopami i okresami świątecznymi;
- pochodzenie tego rodzica, wynikające stąd więzy dziecka z tym państwem członkowskim o charakterze kulturowym oraz jego relacje z rodziną zamieszkującą w owym państwie członkowskim;
- ewentualny zamiar owego rodzica, aby w przyszłości osiedlić się wraz z dzieckiem w tym państwie członkowskim.

W przedmiocie kosztów

- 67 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (piąta izba) orzeka, co następuje:

Artykuł 8 ust. 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 należy interpretować w ten sposób, że miejsce zwykłego pobytu dziecka w rozumieniu tego rozporządzenia należy odnieść do miejsca, w którym faktycznie znajduje się centrum życiowe dziecka. Do sądu krajowego należy określenie, na podstawie zbioru spójnych okoliczności faktycznych, gdzie znajdowało się to centrum w momencie złożenia wniosku dotyczącego odpowiedzialności rodzicielskiej względem dziecka. W tym względzie w sprawie takiej jak sprawa w postępowaniu głównym, wobec stanu faktycznego ustalonego przez ten sąd, istotnymi okolicznościami są łącznie:

- **fakt, że dziecko od chwili narodzin do momentu rozstania jego rodziców zamieszkiwało generalnie wraz z nimi w określonym miejscu;**
- **okoliczność, że rodzic sprawujący od momentu rozstania pary faktyczną pieczę nad dzieckiem wciąż przebywa na co dzień wraz z dzieckiem w tym miejscu i wykonuje tam działalność zawodową wpisującą się w ramy stosunku pracy nawiązanego na czas nieokreślony; oraz**
- **fakt, że dziecko utrzymuje we wspomnianym miejscu stałe kontakty ze swoim drugim rodzicem, który wciąż tam zamieszkuje.**

Natomiast w sprawie takiej jak sprawa w postępowaniu głównym za takie istotne okoliczności nie mogą zostać uznane:

- **pobyty, jakie rodzic faktycznie sprawujący pieczę nad dzieckiem odbywał w przeszłości wraz z dzieckiem na terytorium państwa członkowskiego, z którego rodzic ten pochodzi, w związku ze swoimi urlopami i okresami świątecznymi;**
- **pochodzenie tego rodzica, wynikające stąd więzy dziecka z tym państwem członkowskim o charakterze kulturowym oraz jego relacje z rodziną zamieszkującą w owym państwie członkowskim;**
- **ewentualny zamiar owego rodzica, aby w przyszłości osiedlić się wraz z dzieckiem w tym państwie członkowskim.**

Da Cruz Vilaça

Levits

Borg Barthet

Berger

Biltgen

Wyrok ogłoszono na posiedzeniu jawnym w Luksemburgu w dniu 28 czerwca 2018 r.

Sekretarz
A. Calot Escobar

Prezes piątej izby
J.L. da Cruz Vilaça